

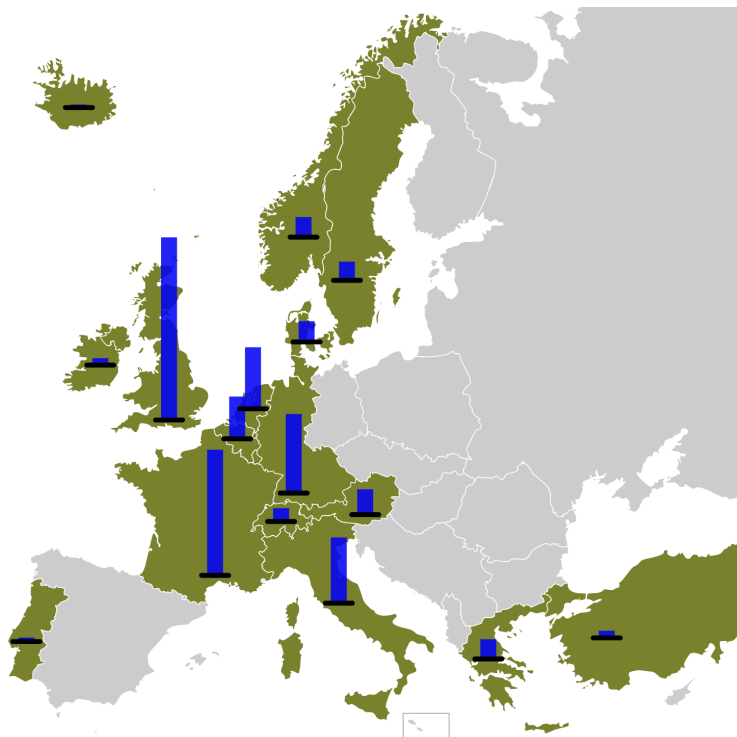
Motivace Marshallova plánu: ekonomická pomoc vs. geopolitická strategie USA

PETR CHALOUPEK, 496006

Úvod

Marshallův plán představoval obří americký program hospodářské pomoci poválečné Evropě. Obrázek 1 znázorňuje země, které přijaly pomoc v rámci Marshallova plánu (zeleně), a relativní objem obdržené pomoci (modré sloupce). Během čtyř let bylo západoevropským zemím poskytnuto kolem 13 miliard dolarů na obnovu ekonomiky. Tato pomoc nepochybně urychlila poválečnou rekonstrukci – obnovila průmysl, zemědělství a mezinárodní obchod v Evropě. Zároveň si však Spojené státy touto iniciativou zajistily významný vliv a prestiž v Evropě, zejména v západní části Evropy (nekomunistické země). Nabízí se proto otázka, zda primárním cílem USA byla skutečně altruistická ekonomická pomoc zničeným spojencům i bývalým nepřátelům, anebo spíše promyšlená geopolitická strategie – **upevnění americké sféry vlivu a zamezení expanze Sovětského svazu**. Tato práce se bude snažit hledat argumenty, proč Marshallův plán byl spíše promyšlený krok USA k získání vlivu v Evropě, než altruistická pomoc státům zasaženým II. světovou válkou.

Obrázek 1: Mapa Evropy

Zdroj: (Wikipedia contributors 2009)

Strategické záměry USA

Po II. světové válce se Evropa ocitla v hluboké ekonomické a politické krizi, která vytvořila prostor pro ideologickou soutěž mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. V tomto kontextu studené války lze Marshallův plán, oficiálně nazývaný *Evropský program obnovy*, chápat jako nástroj, jehož primárním cílem bylo posílit americkou sféru vlivu a zabránit šíření komunismu. Hogan (1987) tvrdí, že plán byl navržen nejen k ekonomické obnově, ale především k vytvoření politicky stabilního prostředí, které by odpovídalo americkým zájmům. Tento záměr je patrný z projevu George C. Marshalla na Harvardově univerzitě 5. června 1947 (Marshall 2025), kde zdůraznil, že hospodářská nestabilita ohrožuje demokratické hodnoty, a tedy nepřímě naznačil obavy z komunistické expanze. Marshallovou snahou byla stabilizace Evropy v souladu s americkými zájmy.

Spojené státy se v polovině 40. let potýkaly s rostoucí sovětskou přítomností ve východní Evropě, kde SSSR konsolidoval svůj vliv prostřednictvím satelitních států. Komunistický převrat v Československu v únoru 1948, který proběhl krátce po zahájení Marshallova plánu, jen posílil americké odhodlání vytvořit pevný *západní blok*. Judt (2005) zdůrazňuje, že Marshallův plán nebyl jen ekonomickým projektem, ale strategickou odpovědí na tyto události, jejímž cílem bylo zajistit, aby západní Evropa zůstala pevně v americkém táboře. Judt (2005) konkrétně uvádí, že plán pomohl vytvořit „*ekonomickou základnu pro politickou loajalitu Západu*“, čímž definoval rozdělení Evropy během studené války. Tato strategie byla úzce spjata s politikou obsahování (*containment*), kterou formuloval diplomat George Kennan. Hogan (1987) poznamenává, že Kennanova doktrína, zdůrazňující potřebu odporu vůči sovětské expanzi, se stala základem Marshallova plánu jako jeho ekonomické složky.

Dalším důkazem strategického plánu USA je selektivní zaměření plánu na západní Evropu. Ačkoli byla pomoc teoreticky nabídnuta i východoevropským státům, podmínky plánu – zejména požadavek volného trhu a otevřenosti vůči americkým investicím – byly pro sovětský blok nepřijatelné. Milward (1984) argumentuje, že SSSR a jeho spojenci, včetně Československa, byli fakticky vyloučeni, protože plán byl navržen tak, aby podporoval kapitalistické ekonomiky a demokratické systémy v souladu s americkými hodnotami. Milward dále zdůrazňuje, že tato selektivita byla záměrná, aby zajistila politickou loajalitu příjemců. Tento záměr potvrzuje i skutečnost, že Československo, které původně projevilo zájem o účast, bylo pod tlakem Moskvy donuceno své rozhodnutí zrušit, viz Judt (2005). Tím se plán stal nástrojem rozdělení Evropy na dva tábory, což posílilo americkou hegemonii v západní části kontinentu.

Ekonomické přínosy pro USA a závislost Evropy

Kromě geopolitických záměrů měl Marshallův plán také významné ekonomické výhody pro Spojené státy, což dále naznačuje sobeckou motivaci. Finanční pomoc ve výši přibližně 13 miliard dolarů (v tehdejších cenách) nebyla posky-

tována nezištně, ale byla vázána na podmínky, které podporovaly americké hospodářské zájmy. Eichengreen (2007) zdůrazňuje, že plán otevřel evropské trhy americkému zboží a investicím, což přispělo k poválečnému růstu americké ekonomiky. Konkrétně uvádí, že export amerických produktů do Evropy vzrostl o desítky procent během let plánu, e.g. značná část finančních prostředků byla použita na nákup amerických produktů, jako byly potraviny, stroje a suroviny, což přímo prospělo americkým exportérům, jak opět popisuje Hogan (1987).

Navíc podmínky Marshallova plánu vyžadovaly liberalizaci obchodu a měnovou reformu, což vedlo k vytvoření prostředí příznivého pro americké korporace. Hogan (1987) uvádí, že plán podporoval vznik systému, ve kterém se západní Evropa stala integrována do globální ekonomiky pod vedením USA, což dlouhodobě zajistilo americkou ekonomickou převahu. Hogan dále poznamenává, že tato integrace byla strukturována tak, aby evropské státy zůstaly závislé na amerických investicích. Tento aspekt je patrný e.g. v případě Západního Německa, kde Marshallova pomoc umožnila rychlou obnovu průmyslu, ale zároveň učinila německou ekonomiku úzce propojenou s americkými trhy (Eichengreen 2007). Tímto způsobem plán nejen stabilizoval Evropu, ale také zajistil, že její ekonomický růst bude probíhat v souladu s americkými zájmy.

Ekonomická obnova jako primární cíl

Navzdory výše uvedeným argumentům existují názory, že primárním cílem Marshallova plánu byla skutečná hospodářská pomoc Evropě, nikoli sobecké posílení amerického vlivu. Jedním z hlavních důkazů je výrazný ekonomický růst, který plán podpořil. E.g. země jako Francie a Itálie zaznamenaly během let plánu růst hrubého domácího produktu o 15-20 %, což pomohlo obnovit jejich průmyslovou kapacitu a infrastrukturu (Milward 1984). Kunz (2001) tvrdí, že Spojené státy měly zájem na vytvoření silné a prosperující Evropy, která by mohla být stabilním partnerem v globální ekonomice, nikoli pouze podřízeným spojencem. Kunz zdůrazňuje, že americká vláda si uvědomovala, že ekonomicky slabá Evropa by byla zranitelná vůči politické nestabilitě, což

by ohrozilo i americké zájmy.¹

Dalším argumentem je humanitární rozměr plánu. V letech bezprostředně po válce čelily evropské státy akutnímu nedostatku potravin, paliva a základních komodit. Marshallův plán poskytl okamžitou pomoc, e.g. prostřednictvím dodávek obilí a uhlí, což zachránilo miliony lidí před hladomorem a umožnilo stabilizaci sociálních poměrů (Milward 1984). Milward dále poznamenává, že tato pomoc byla klíčová zejména v zemích jako Itálie, kde hrozily sociální nepokoje, které by mohly vést k posílení komunistických hnutí. Milward také argumentuje, že humanitární pomoc pomohla obnovit důvěru evropské veřejnosti v demokratické instituce. Z tohoto hlediska lze tvrdit, že plán byl motivován snahou o obnovu Evropy jako soběstačného celku, nikoli pouze geopolitickou strategií.

Vyvrácení protiargumentů

Ačkoli ekonomická obnova a humanitární pomoc byly významnými výsledky Marshallova plánu, tyto aspekty lze chápat jako prostředky k dosažení širších geopolitických cílů, nikoli jako primární motivace. Ekonomický růst Evropy byl žádoucí, protože silná západní Evropa byla pojistkou proti šíření komunismu a zajišťovala trhy pro americké zboží. Judt (2005) zdůrazňuje, že stabilita Evropy byla podmíněna její politickou loajalitou vůči USA, což naznačuje, že ekonomická pomoc byla podřízena strategickým zájmům. E.g. podpora Západního Německa nebyla pouze humanitární, ale měla za cíl vytvořit silného spojence proti SSSR.

Humanitární pomoc, ačkoli nepopíratelně prospěšná, také sloužila jako nástroj k získání podpory evropské veřejnosti. Dodávky potravin a materiálu byly často doprovázeny propagandou zdůrazňující americkou velkorysost, což po-

¹Formálnímu otestování této teze jsem se blíže věnoval ve své práci *Marshallův plán a ostatní formy pomoci poválečné Evropě*, kde jsem dospěl k závěru, že se nepodařil formálně prokázat vztah mezi silným poválečným růstem a přijetím Marshallova plánu. Tato práce při případně dostupná na GitHubu [zde](#).

silovalo obraz USA jako vůdce svobodného světa. Kunz (2001) konkrétně uvádí, že tato propaganda byla záměrnou součástí plánu, aby zvýšila politickou přitažlivost USA. Kromě toho byla pomoc vázána na politické podmínky, jako byla liberalizace obchodu, což vylučovalo státy, které nebyly ochotny přijmout americký model. Milward (1984) dodává, že tyto podmínky byly navrženy tak, aby zajistily ideologickou shodu příjemců s americkými hodnotami. Tím se potvrzuje, že plán byl navržen primárně k upevnění americké sféry vlivu, nikoli k nezištné podpoře Evropy.

Závěr

Marshallův plán bezprostředně zajistil poválečnou obnovu Západní Evropy a odvrátil ekonomický kolaps, čímž si získal vděčnost a uznání jako akt velkorysé pomoci. Domnívám se však, že z dlouhodobé perspektivy sehrál klíčovou roli především jako geopolitický manévř v počáteční fázi studené války. Spojené státy skrze něj ukotvily západní část Evropy ve své sféře vlivu a zamezily pronikání komunismu. Východní část kontinentu se naopak ocitla za železnou oponou. Domnívám se tedy, že lze souhlasit s tezí, že ačkoli motiv ekonomické pomoci nelze popřít, **primárním cílem USA byla strategická stabilizace Evropy pod americkým vedením**. Plán nastartoval procesy transatlantické spolupráce a evropské integrace, které posílily Západ v globálním mocenském soupeření. V širších souvislostech tak Marshallův plán představuje precedent spojení hospodářských a politických cílů v americké zahraniční politice – jednalo se o pomoc altruistickou v prostředcích, ale geopolitickou ve svých cílech a důsledcích.

Následující tabulka 1 shrnuje přehled argumentů a protiargumentů pro motivaci Marshallova plánu ve smyslu získání geopolitického vlivu.

Tabulka 1: Shrnutí argumentů a protiargumentů

Argumenty pro geopolitický vliv	Argumenty proti
Kontext studené války: Plán byl reakcí na sovětskou hrozbu, jak ukazuje Trumanova doktrína.	Ekonomická obnova: Plán byl nezbytný pro obnovu Evropy, což podpořilo růst HDP. Vyvrácení: Ekonomická pomoc byla podřízena geopolitickým cílům, vyloučením komunistických zemí.
Vyloučení východní Evropy: SSSR a satelity se neúčastnily, což naznačuje strategii proti sovětskému bloku.	Humanitární pomoc: Plán pomohl milionům lidí potravinami a materiálem. Vyvrácení: Humanitární pomoc byla prostředkem k stabilizaci proti komunismu.
Podmínky plánu: Vyžadoval volný trh a demokracii, což podporovalo americký model.	Dlouhodobé přínosy: Plán položil základy pro EU, což prospělo oběma stranám. Vyvrácení: Okamžitá motivace byla geopolitická, zaměřená na západní Evropu.
Ekonomické přínosy pro USA: Vytvořil trhy pro americké zboží, což prospělo americké ekonomice.	

Odkazy

- Eichengreen, Barry (2007). *The European Economy Since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. 1st. Princeton: Princeton University Press.
- Hogan, Michael J. (1987). *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Judt, Tony (2005). *Postwar: A History of Europe Since 1945*. New York: Penguin Books.
- Kunz, Diane B. (2001). “The Marshall Plan: A Reassessment.” In: *The Marshall Plan: Fifty Years After*. New York: Palgrave Macmillan, s. 13–28.

- Marsahll, George C. (2025). *The Marshall Plan Speech*. URL: <https://www.oecd.org/en/about/history/the-marshall-plan-speech-at-harvard-university-5-june-1947.html> (cit. 14. 04. 2025).
- Milward, Alan S. (1984). *The Reconstruction of Western Europe, 1945–51*. London: Routledge.
- Wikipedia contributors (čvn. 2009). *Marshall Plan — Expenditures*. Accessed: 2025-04-14. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Marshall_Plan&oldid=299884378#Expenditures.